

(str. 473-546) navode se najvažniji izvori za navedeno razdoblje (str. 473-477), nastanak carstva (str. 478-492), njeno širenje i konsolidacija (str. 493-500), unutrašnja struktura (str. 501-539) i propast (str. 540-546). U poglavlju o Anatoliji od oko 900.-550. g. pr. Kr. pratimo razvoj kraljevstva Urartu (str. 547-561), Frigije i Lidije (str. 562-572). Poglavlje Babilonija od oko 900.-539. g. pr. Kr. obuhvaća osnovni razvoj Babilonije, njen sukob s Asirijom i njenu vlast te ponovnu uspostavu Novo babilonske dinastije (str. 573-622). U 12. poglavlju obuhvaćena je prošlost Egipta od Trećeg međurazdoblja, Saitskog perioda do trenutka Kambisovog osvajanja 525. pr. Kr. (str. 623-646). Posljednje poglavlje Ahamenidsko carstvo obuhvaća studiju izvora (str. 647-651), nastanka carstva i njene propasti (str. 652-675) i njene unutrašnje strukture (str. 676-701).

Kao što je vidljivo iz navedenih trinaest poglavlja A. Khurt kroz tri tisućljeća na temelju sačuvanih izvora prati prošlost starog Istoka od nastanka prvih gradova-država do vremena osvajanja Aleksandra Makedonskog pri čemu ispravlja mnoga pogrešna tumačenja i zablude. Koristeći se najnovijim komparativnim istraživanjima i interpretaciji vrela kao i najnovijim arheološkim nalazima A. Khurt uspješno prikazuje vrlo kompleksnu povijest prostora. U tome je naročito uspješno uspjela prikazati društveni razvoj pojedinih despocija, ali i oslikati svakodnevni život vladara i njegovih podanika. Upravo zahvaljujući njenoj lucidnoj interpretaciji i metodologiji kojom rješava i najkompleksnije probleme ovo djelo je lako čitljivo i primjenjivo u širokom krugu studenata i znanstvenika.

Djelo je bogato opremljeno sa 17 vrlo dobrih i preglednih povijesnih karata i 35 kronoloških tablica dinastija utemeljenih na rezultatima najnovijih istraživanja. U knjizi se nalazi 45 vrijednih crno-bijelih crteža i fotografija kao i nekoliko karata pojedinih lokaliteta. Bogata bibliografija proteže se na šezdesetak stranica i obuhvaća literaturu objavlvenu do sredine 90-ih godina (str. 703-

762). Riječ je o literaturi objavljenoj uglavnom na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku kao i o prijevodima istraživača s drugih govornih područja na navedene jezike. Na kraju druge knjige na 20-ak stranica nalazi se i opsežan indeks najvažnijih imena, pojmova i izvora. Na početku svake knjige sadržan je popis slika, karata, tablica i kratica.

Ovo nadahnuto i važno djelo svjetske historiografije trebalo bi stvoriti novu sliku o povijesti ovog prostora pri čemu je autorica dala veliki doprinos uspoređujući sva relevantna vrela s najnovijim arheološkim, jezičnim, sociološkim i povijesnim istraživanjima. U protekle četiri godine od objavljivanja djelo A. Khurt već se nalazi među osnovnom literaturom u svakoj novijoj studiji koja se bavi prošlošću Staroga Istoka. U ovoj komparativnoj studiji nije zapostavljen niti jedan istraživački element i to je čini još zanimljivijom za svakoga tko se bavi Bliskim istokom u starom vijeku. Iako djelo nije pristupačno na hrvatskom jeziku trebalo bi naći mjesta i kod naših studenata, historičara i arheologa.

Mladen Tomorad

**CHARLES FREEMAN
EGYPT, GREECE AND ROME -
CIVILIZATIONS OF THE ANCIENT
MEDITERRANEAN**

OXFORD UNIVESITY PRESS, 1996.

Cijenjeni britanski historičar *Charles Freeman*, na oko šestotinjak stranica, uvodi nas u sredozemni svijet. Pritom nas pokušava uputiti na osnovne probleme interpretacije vrela i prošlosti ovog prostora, a pažnju usmjeriti prema društvenom razvoju, kulturi i religiji. Ovo relativno novo djelo, izišlo potkraj 1996. godine, kroz trideset poglavlja obuhvaća veliki vremenski raspon od početaka egipatske civilizacije (oko 4000. g. pr. Kr.) do arapskog osvajanja Egipta (642. g.). Autorova pažnja usmjerena je na tri najveće civilizacije

Sredozemlja: Egipat, Grčku i Rim, no u djelu nisu zapostavljeni ni drugi narodi (Etruščani, Kelti, Hetiti, Feničani, Židovi, Babilonci, Perzijanci i mnogi drugi) čiji se kulturni i povijesni uspon i pad odvija na obalama Sredozemlja.

Ovo suvremeno, nadasve zanimljivo i lako čitljivo djelo nadahnuto je komparativnim istraživanjima i drugih povijesti bliskih znanosti – arheologije, povijesti umjetnosti, sociologije, filozofije, povijesti književnosti i ekonomije. Osnovna koncepcija autora temelji se na pokušaju da se, u kontekstu političkog, društvenog i ekonomskog razvoja na prostoru Sredozemlja, prikažu najosnovnije promjene, tekovine i međusobni odnosi gore spomenutih kultura. Pri tom je najveća pažnja posvećena umjetnosti, arhitekturi, književnosti, filozofiji i vjeri. Upravo je zavidljivo kako je autor, uz sve gore rečeno, uspio na relativno malenom broju stranica obuhvatiti gotove sve povijesne ličnosti i događaje koji su od presudne važnosti za povijest prostora. Zbog rečenog ovo djelo predstavlja značajan napredak u istraživanju povijesti i kulture sredozemnog bazena čije je izrazitije komparativno istraživanje započelo u drugoj polovici XX. stoljeća.

U I. poglavlju, *Ponovno otkrivanje antičkog svijeta*, autor razmatra s kojim se sve problemima treba suočiti suvremeni povjesničar pri proučavanju jedne ovako složene cjeline. Već ovdje se uočava danas obvezni komparativni pristup istraživanju i suradnja s povijesti bliskim znanostima, čime se stvara pretpostavka za mogući istraživački put budućim generacijama.

Od II. do V. poglavlja Freeman prati uspon i pad egipatske civilizacije, "dara Nila", od osnivanja Starog kraljevstva do otprilike 500 g. pr. Kr. odnosno do perzijskih osvajanja i početaka većih dodira s grčkom civilizacijom. U ovom djelu knjige treba izdvojiti IV. poglavlje, *Svakodnevni život u Novom egipatskom kraljevstvu*, u kojem se na temelju najnovijih arheoloških istraživanja (provedenih tijekom sedamdesetih i osamdesetih

godina) prikazuju graditeljstvo, ekonomija, teškoće s kojima se susreće stanovnik egipatskih naselja, obitelj i seks, dužina života i odnos prema smrti.

V. poglavlje, *Drevni Bliski istok od 3500-500. g. pr. Kr.*, bavi se prvim gradovima i kulturama Sumerana, Babilonaca, izumom pisma, Asircima, Židovima, Feničanima i usponom Perzije. Kada je riječ o bilo kojoj od ovih kultura, što vrijedi za čitavo djelo, autorovo polazište nije politička događajnica nego društvo i nasljeđe određene kulture. Povijesne ličnosti spominju se samo u kontekstu određenih važnih prekretnica i dostignuća pojedine kulture.

Od VI. do IX. poglavlja je obuhvaćen razvoj Grčke od minojskog perioda do kulturnih promjena arhaičkog vremena. Posebna pažnja pridana je Homeru i Hesiodu, te migracijama i životu Grka izvan Grčke. Obrađen je i nastanak polisa, prvi tirani i tiranija. Herodot, "otac povijesti", i perzijski ratovi obrađuju se u X. poglavlju. Ipak u ovom djelu koji se uglavnom bavi Grčkom posebno valja izdvojiti dijelove o svakodnevnom životu u grčkim polisima (XI.), religiji i kulturi (XII.), pojavi demokracije kao obliku vladavine u Ateni (XIII.) i grčkoj filozofiji i književnosti (XIV.). Poglavlja od XV. do XVII. obuhvaćaju međusobne ratove između grčkih polisa, pojavu Aleksandra Makedonskog, širenje Grka istočnim Sredozemljom i nastanak helenističke kulture kao nasljeđa drevnog Istoka i grčke kulture.

U XVIII. poglavlju autor nas uvodi u prošlost Apeninskog poluotoka, čiji je prostor u centru zbivanja idućih deset poglavlja. Ovdje se susrećemo s kulturom Etruščana, nastankom Rima te rimskim kraljevstvom, republikom i Carstvom. U ovom dijelu knjige valja izdvojiti poglavlja XXIV. u kojem se razmatra administracija i obrana carstva te graditeljske sposobnosti Rimljana, XXV. u kojem se izučava društvo i ekonomija carstva, i XXVII. gdje je posebna pažnja pridana ranom kršćanstvu i religijskom utjecaju Istoka.

XXIX. i XXX. poglavlje predočava

pojavu "Nove Europe" i Bizanta koji se temelje na tradicijama proteklih četiri tisuće godina razvoja Sredozemnog prostora.

Posljednje poglavlje knjige nosi naziv *Nasljeđa* u kojem autor prikazuje utjecaj kultura Sredozemlja preko srednjeg vijeka sve do naših dana. Izrazito je naglašen utjecaj grčkih i rimskih stilova u graditeljstvu čiji su oblici prisutni i danas, zatim utjecaj klasične kulture u vrijeme humanizma i renesanse. Prisutan je i osvrt na religijsku ostavštinu antike prisutne u kršćanstvu. O nasljeđu istočnih kultura Egipta i Bliskog istoka autor govori u sklopu opisa velikog interesa zapadnih istraživača za istraživanjima tijekom XIX. i XX. stoljeća.

Veliki dio knjige posvećen je religiji, koja u posljednjih nekoliko poglavlja, zauzima vrlo važno mjesto. Utjecaj i važnost religije najbolje se odražava u vrijeme rimske vladavine (od I. st. pr. Kr. do V. st. n. e.) kada se Carstvom šire razni orijentalni kultovi i religije čija se nasljeđa i utjecaji djelomično osjećaju i danas. Nesumnjivo najvažniji doprinos djela je kratak prikaz svakodnevnog života svake od obuhvaćenih kultura obrađenih na temelju najnovijih istraživanja i interpretacije izvora kao i dijelovi o životu žena. Autor pri obradi određenih kultura polazi od najnovijih arheoloških otkrića, analize historičara i sociologa, a sve je potkrepljeno zanimljivim primjerima iz relevantnih izvora. Vrlo interesantni su i dijelovi o seksualnom životu i homoseksualnosti, odnosno teme kojima se u posljednjih nekoliko desetljeća bavi sve veći broj istraživača raznih struka.

Djelo je tvrdo ukoričeno i bogato opremljeno s 18 povijesnih karata, osamdesetak vrlo kvalitetnih crno-bijelih i kolor fotografija na odličnom papiru, tridesetak stranica kronologije od 4000 g. pr. Kr. do 642. g. n. e. (str. 584-612). Povijesne karte obuhvaćaju sve najznačajnije promjene na Sredozemlju pa su stoga vrlo korisne. Velika vrijednost djela su tzv. *sugestije za daljnje čitanje* u kojem je autor sastavio vrlo vrijedan popis literature (od sedamdesetih godina ovog stoljeća do sredine

devedesetih godina ovog stoljeća) podijeljen prema regijama i problemima (str. 564-583). Literatura koja je obuhvaćena "sugestijama" uglavnom je sačinjena od djela nastalih ili prevedenih na engleski jezik.

Mladen Tomorad

FOMA SPLITSKIJ ISTORIA ARHIEPISKOPOV SALONI I SPLITA

(PRIJEVOD I KOMENTAR O. A. AKIMOVA),
MOSKVA 1997.

Ove, 2000. godine Split i Hrvatska obilježiti će 800. obljetnicu rođenja splitskog arhiđakona Tome, srednjovjekovnog pisca povijesti splitske crkvene organizacije poznate po latinskom imenu kojim ga je nazvao Ivan Lučić Lucius *Historia Salonitana*. Radovi hrvatskih povjesničara, koji se bave srednjim vijekom, prepuni su navoda iz Tomine "Salonitanske povijesti" koja je uglavnom sama tretirana kao povijesno vrelo te s obzirom na tu činjenicu i bila predmetom interesa, ali je tek približavanje obljetnice pokrenulo potrebu održavanja znanstvenog skupa na kojemu bi se u novim znanstvenospoznajnim oklonostima valorizirala uloga Tome Arhiđakona i njegova djela. Uz znanstveni skup očekuje se i novo kritičko izdanje "Salonitanske povijesti" s prijevodom na hrvatski jezik. Smatramo da je stoga u ovim okolnostima vrijedno upozoriti na jedno izdanje istog djela koje se pojavilo 1997. godine u Rusiji.¹ Naime, O. A. Akimova, poznata ruska znanstvenica koja se bavi slavističkim pitanjima, pa i problemom migracija objavila je pod naslovom FOMA SPLITSKIJ, "Istoria arhiepiskopov Saloni i Splita" izdanje "Salonitanske povijesti" Tome Arhiđakona s prijevodom na ruski jezik. Po navodima se može zaključiti da je priređivanje za objavu ovog djela iz hrvatske latinističke historiografije bilo dio rada na projektu "Istraživanja srednjovjekovne povijesti naroda

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky